

SONDA DO ŽIVOTA SPIRITISTŮ NA PŘÍKLADU PĚČÍNA, OBCE V ORLICKÝCH HORÁCH

Věra Slavíková

*„Váš příběh už dávno před vaším narozením vplynul do proudu jiných osudů,
dějů a událostí a bude se, dá-li Bůh, dále rozvíjet a rozplývat v nepřetržitém
proudu života, jedna z jeho nespočetných vln, kapka naší krve.“*

Josef Jedlička: *Krev není voda*¹

1 Spiritismus

1.1 Myšlenkový koncept spiritismu

Použijeme-li více než sto let starou sociologickou definici náboženství Émila Durkheima, který jej chápe jako „jednotný systém víry a praktik vzta-
hujících se k posvátným věcem, to jest k věcem odtazitým a zakázaným;
systém víry a praktik, které sjednocují všechny své přívržence v jediném
morálním společenství nazývaném církev“,² je otázkou, zda se na spiritismus
můžeme dívat jako na náboženství. Středem spiritismu je víra v posmrtnou
existenci duše a v možnost s ní komunikovat – ať již bezprostředně či pomocí
media. Seance s médii, která byla nejvýraznějším charakteristickým znakem
tohoto hnutí ve zkoumané oblasti, umožňuje používat souběžně i termínu
mediánství.

Smrt jako základní konstanta lidského života a nevyhnutelnost zkuše-
nosti se smrtí blízkých³ je nepochybně oním posvátným aktem, který byl
předmětem náboženského myšlení. Nicméně ze sedmi dimenzí, které sta-
novil britský historik náboženství Roderick Ninian Smart (rituální–prak-
tická, mýtická–narativní, filozofická–doktrinální, institucionální–sociální,

¹ JEDLIČKA, Josef: *Krev není voda*. Praha 1991, s. 9.

² DURKHEIM, Émile: *Elementární formy náboženského života: systém totemismu v Austrálii*. Pra-
ha 2002, s. 55.

³ Na téma smrti existuje celá řada různě zaměřených prací, například: ASSMAN, Jan: *Smrt jako
fenomén kulturní teorie*. Praha 2003; DAVIES, Douglas J.: *Stručné dějiny smrti*. Praha 2007;
HYTYCH, Roman: *Smrt a nesmrtelnost*. Praha 2008; NEŠPOROVÁ, Olga: *Současná náboženská
reflexe smrti*. Praha 2004 (nepublikovaná magisterská diplomová práce); SCHERER, Georg:
Smrt jako filosofický problém. Kostelní Vydří 2005.

etická–právní, zkušenostní–emocionální, materiální–umělecká),⁴ jsou zde výrazně přítomny jen dimenze rituálu a s ním sdílená emociální zkušenost. Nečetné doklady ze zkoumané oblasti ukazují zřetelnou návaznost na křesťanství a přebírání křesťanské dogmatiky, a to s výraznou sebeidentifikací s předbělohorskou českobratrskou církví a preferencí věrouky i náboženské praxe reformovaných církví.

Spiritismus, odkazující na dávné myšlenkové koncepty, je spojován se švédským učencem a vizionářem Emanuelem Swedenborgem i dalšími učenci 18. století. Významnou roli sehrála také náboženská hnutí vznikající v první polovině 19. století v USA, jako byli mormoni či již existující kvakeři, v jejichž okruhu se poprvé setkáváme se seancemi a vyvoláváním duchů (sestry Foxovy). Druhá – německá a francouzská – větev spiritismu byla inspirována *Knihou duchů*, která byla vydána roku 1857 pod pseudonymem Allan Kardec a představila další možnosti komunikace s duchy pomocí vybírání liter či „automatického psaní.“ Obě větve a různé skupiny se lišily i různým přístupem k Bibli, křesťanské věrouce i k odlišným náboženským konceptům – zejména pak reinkarnaci.⁵

V českých zemích se začátkem osmdesátých let 19. století⁶ vytvořila dvě centra, kde docházelo k rozvoji mediánství – jižní a severovýchodní Čechy, odkud se nové učení šířilo dál. Ohlas hnutí našlo mezi Čechy (Kladensko, Semilsko, Chrudimsko) i Němci (Slezsko, Trutnovsko). Časem došlo i k vytvoření organizace – od počátku století 20. století se konaly sjezdy stejně smýšlejících a ještě před první světovou válkou vzniklo i Bratrské sdružení československých spiritistů.

Spiritismus v době jeho rozmachu v českých zemích definuje *Ottův slovník naučný* jako „domněnku, že jest možno býti ve styku s duchy ze zászvěti, duchové ti že se nám zjevují, budoucnost odhalují, svou vůli projevují a my že svou vůli, své přání jim sdíleti můžeme.“⁷ Pro spiritismus v českých zemích je důležitá osobní cesta každého spiritisty, která mravním sebezdokonalová-

⁴ Citováno z CRHA, Matouš: *Náboženské dimenze vědecké praxe v jejím pojetí u Karla Poppera a Thomase Kuhna*. Brno 2011 (nepublikovaná bakalářská práce), s. 16.

⁵ KARDEC, Allan: *Co jest spiritismus*. Brno 1999; Týž: *Knih duchů*. Bratislava 1992.

⁶ Zdeněk R. Nešpor dokumentuje pokusy se stolečkem již po polovině 19. století v Stradouni a Dobříkově na Vysokomýtsku a poukazuje na domácí zdroje spiritismu – viz <http://lidemesta.cz/archiv/cisla/5-2003-12/k-puvodu-a-pramenum-ceskeho-lidoveho-spiritismu.html> [cit. 15. 5. 2016].

⁷ *Ottův slovník naučný*. 23. díl, Praha 1905, s. 821–822. Nejnověji podává definici spiritismu Jaromír Kozák, autor rozsáhlé monografie, „jako holisticko-ekologický přístup k životu se zvláštním zřetelem k projevu psychických sil všeho druhu.“ (KOZÁK, Jaromír: *Spiritismus: zapomenutá významná kapitola českých dějin*. Praha 2003, s. 26).

ním a pokrokem vede k očištění, tedy dle Plecháče „jest nauka spiritistická amalgámem západního křesťanství s věrou východní (karma, reinkarnace).“⁸ Spiritismus byl jeho stoupenci v době Rakousko-Uherska a první republiky vnímán jako duchovní věda, v níž „splývají náboženství a věda v jeden celek a vzájemně se doplňují.“⁹ Pro naše podmínky je zásadní i představa českých spiritistů první poloviny 20. století, že spiritismus přináší novou náboženskou éru, kdy po Zákoně starém (epocha Boha Otce) a novém (čas Boha Syna) přichází „věk třetí – doba Ducha sv. V ní přichází konečně Duch moudrosti a pravdy, jež Kristus seslati přislíbil (Jan 16,13) a svými posly v seancích vysvětluje lidem Písma a zvěstuje nové učení, jež současníci Ježíšovi nemohli ještě snést (Jan 16,12).“¹⁰ Zvláště v lidovém spiritismu rezonovala představa spiritismu coby prohloubení křesťanství, takto byla akceptovatelná zejména ve společenských vrstvách v minulosti spojených s náboženským sektářstvím.

I u nás spiritismus tvořilo několik proudů. Zajímal se o něj intelektuálové a umělci (podílel se tak např. na tvorbě Alfonse Muchy). Pro jisté vrstvy se stal módou a hrou. Početně největší zastoupení měl spiritismus provozovaný na venkově, kde byl přijímán s opravdovostí jako určitý systém hodnot: „... neměřili to, co se kolem nich dalo, loktem pochybovačného mudrování; cítili jen hlubokou touhu po mravní očiště a radost i naději, že očista ta jako nová myšlenka vychází z chudých chaloupek horského lidu. V řečích a skutcích prostřednic nebylo klamu; byly to ženštiny dobré, spravedlivé... V jejich projevech pronikala skálopevná víra, že duchovněctví je novým zjevením; že blíží se doba, kdy na světě ujme se vlády sám duch svatý, tak že blízký jest i příchod království božího na zemi.“¹¹ Antal Stašek nebyl jediným literátem, jehož zaujalo téma mediánství. Při popisu venkovského prostředí se objevilo také v tvorbě Ivana Olbrachta, Karla Sezimy či Lumíra Čivrného. Vedle beletristů se tématu věnují ti, kteří spiritismus přímo propagovali (Karel Sezemský), a ti, kteří ho ve svých pracích zavrhovali (zejména křesťansky orientovaní autoři).¹²

⁸ PLECHÁČ, Miroslav: *Spiritismus v Podkrkonoší*. Praha 1931, s. 37; NEŠPOR, Zdeněk R.: *Víra bez církve?* Ústí nad Labem 2004, s. 128 tuto charakteristiku ztotožňuje zejména s intelektuální, městskou větví spiritismu.

⁹ Státní okresní archiv Ústí nad Orlicí (dále SOKA ŮO), fond Archiv města Vysoké Mýto (ne-inv.), Kronika města Vysoké Mýto (1921–1938), s. 567.

¹⁰ PLECHÁČ, M.: *c. d.*, s. 35.

¹¹ STAŠEK, Antal: *Blouznivci našich hor*. Praha 1955, s. 177.

¹² Např. A. V. Dubský (vl. jménem Antonín Vančura, evangelický kazatel, otec Jiřího Mahena), dále katoličtí duchovní (Jan Bělina, Eugen Kadeřávek, Josef Kašpar či Josef Novotný).

Důvodů, proč právě prostředí českého venkova bylo v poslední třetině 19. století zvláště vnímavé pro přijetí spiritismu, je několik a část z nich souvisí s emancipací tamního obyvatelstva po roce 1848. Ta se zde projevila se všemi důsledky, jako bylo rozvolňování sociálních vazeb, větší majetková diferenciacie, alkoholismus, odchody za prací do měst či ciziny a postupující sekularizace. Také na venkov se prostřednictvím tisku šířily rozdílné politické preference i vědecké poznatky – a s nimi spojená různost názorů a zpochybnění tradičních autorit – zejména pak církevního učení.

V literatuře z šedesátých a sedmdesátých let 20. století,¹³ která tento jev na venkově popisuje, je akcentována zejména chudoba těch, kteří se „duchahněním“ zabývali. Jistě nelze tento důvod opominout, neboť jej připomínají taktéž tehdejší úřady, ovšem není možné uvedený jev redukovat pouze na hmotný nedostatek. Ve sledované vsi Pěčíně zasáhlo mediánství celou ves bez majetkového omezení, byť v chudém podhůří nebylo sociální rozvrstvení velké.¹⁴

O další možné příčině vzniku svědčí již na konci 19. století názory (zejména v katolicky laděných časopisech, ale i jinde), v nichž se zdůrazňuje to, že spiritismus s sebou přinesly dva směry, a to liberalismus a socialismus, které přes rozdílné koncepce spojovala antipatie ke katolické církvi.

Obě tyto ideologie pronikaly na český venkov poslední třetiny 19. století. Je možné uvažovat i o tom, že v okamžiku, kdy příznivci liberálních a socialistických idejí zjistili, že ani nové myšlenky nesplňují vkládané naděje, vzniklo vakuum, které vyplnil spiritismus jako alternativa namísto učení katolické církve, s nímž se protagonisté dávno rozešli.

Ve výpovědích svědků pěčínských spiritistických schůzek se objevil ještě jeden důležitý moment. Nové učení přineslo možnost svobodně myslet a hledat, podílet se na duchovním životě bez zkompromitovaných prostředníků (zejména katolické církve). Spiritismus tak dokumentuje touhu pro vzdělání, potřebu vysvětlit skutečnost a její zákony a snahu vyložit věci přesahující objasnitelnost. Projevuje se zde zájem o širší svět překračující uzavřenost obecní komunity. A také zvědavost, co je skryto o kousek dál za hranici rozumu.

¹³ Např. ŠOLCOVÁ, Libuše: *Spiritismus v Podkrkonoší*. Krkonoše – Podkrkonoší, 5, 1970, s. 109–126.

¹⁴ Od počátku 20. století se spiritismu v Pěčíně věnovali lidé, kteří jsou označováni jako písmáci, lidé, kteří patřili k váženým občanům obce a kteří byli známí jako řádní hospodáři (Divíškoví, Dytrtovi, Kotlářovi).

1.2 Vztah katolické církve ke spiritismu

Předchozí řádky dokládají také antagonismus, který vládl mezi katolickou církví a rodícím se spiritistickým hnutím. Opřeme-li se o Římský katechismus sv. Petra Kanisia, který byl přepracován a česky vydán ještě před velkým rozšířením spiritismu, dočteme se zde, že první příkázání (v jednoho Boha věřití budeš) přestupují „ti, kteří v kacířství upadají, ježto nevěří tomu, co církev svatá věřití předkládá, kteří přikládají víru snům, hádáním a jiným věcem nejzpozdilejším.“¹⁵ Ve *Velkém katechismu katolického náboženství*, který roku 1900 vydal biskup Antonín Podlaha a který byl používán jako učební pomůcka pro obecné i měšťanské školy, se dočteme, že „hádáním se prohřešuje, kdo buď výslovně, nebo mlčky pomoci zlého ducha se dovolává, by věci skryté vyzkoumal.“¹⁶

Ještě konkrétněji se pak vyjadřuje další školní katechismus Františka Tomáška: „Je zvlášť nebezpečný hřích, když se někdo pokouší vyvolat duchy (duchařství nebo spiritismus), aby zjevil skryté věci nebo způsobil něco zázrakům podobného. Z dopuštění Božího by se to mohlo stát s pomocí zlého ducha, jenž může být preludem anebo skutečně všelico způsobit, co převyšuje lidské síly. Většinou však vznikají úkazy spiritistické podvodem pořadatelů a lehkověrností nebo sebeklamem účastníků. Mnoho také dá se vysvětliti sugescí nebo i hypnosou, to je takovým ovlivněním obrazotvornosti přítomných osob, že jsou vnuceny jejich mysli určité představy nebo jejich vůli určité úkony. Návštěva spiritistických schůzek (sedánek neboli seancí) působí těžké poruchy duševní a podrývá svatou víru. Proto Církev zapovídá věřícím se jich účastnit.“¹⁷

Předchozí citát výstižným způsobem shrnuje stanovisko katolické církve ke spiritismu tak, jak bylo postupem doby formulováno.¹⁸ Odmítání praxe

¹⁵ *Katechismus z nařízení sněmu tridentského k pastýřům duchovním a z rozkazu Pia V. Papeže římského na Světlo vydaný*. Praha 1867, s. 348.

¹⁶ PODLAHA, Antonín: *Velký katechismus katolického náboženství*. 8. vyd. Praha 1933, s. 102.

¹⁷ TOMÁŠEK, František: *Katechismus katolického náboženství*. Praha 1957, s. 102–103.

¹⁸ Varování před spiritismem obsahuje i současný *Katechismus katolické církve* (Praha 1995, s. 524), kde v kánonu 2116 je stanoveno: „Je třeba odmítat všechny způsoby věštění vyzývání satana nebo zlých duchů, vyvolávání mrtvých nebo jiné praktiky, o nichž se neprávem soudí, že „odhalují“ budoucnost. Uchylovat se o radu k horoskopům, k astrologii, k hádání z ruky, k výkladu předtuch a věšteb, k jevům jasnovidectví, ptát se médií, v tom všem se skrývá vůle mít vládu nad časem, nad dějinami a konečně nad lidmi a zároveň touha naklonit si skryté mocnosti a je to v příkrém rozporu se ctí a úctou spojenou s láskyplnou bázní, jakou dlužíme pouze Bohu.“

spiritismu se opíralo jak o biblická ustanovení,¹⁹ tak příkazy papežské Kongregace svatého Oficia, která ve svém dekretu v roce 1917 stanovila: „Praxe spiritismu je nedovolenou pověrou, protože není v Božím plánu, aby Bůh posílal dobré duchy pouze pro uspokojení lidské zvědavosti. Pokud někdo uděluje odpovědi, mohou to být pouze duchové zlí, kteří souhlasí se spojením za cílem lidi zmást, škodit jim a povzbuzovat ke zlému. Z toho důvodu církev absolutně zakazuje jakoukoli účast na těchto praktikách.“²⁰

Nejednalo se však jen o katechismové poučky či ustanovení magisteria. Rovněž duchovní ve farní správě vnímali nebezpečí mediánství a publikovali četné články v Časopise katolického duchovenstva či drobné polemické brožurky určené pro laiky, které vycházely často v centru diecéze, v Hradci Králové.²¹ I díky tomu ve značné části farních knihoven východní části královéhradecké diecéze je možné najít tisky týkající se problematiky spiritismu, a to jak tuto polemickou literaturu, tak také (patrně ze studijního důvodu) i tisky z okruhu Sezemského či z Radvanic. I toto svědčí o aktuálnosti mediánství ve farnostech sledované oblasti.²²

¹⁹ Jedná se například o tato ustanovení: „Ať se u tebe nevyskytne nikdo, kdo by provedl svého syna nebo svou dceru ohněm, věstec obírající se věštby, mrakoprace ani hadač ani čaroděj ani zaklínač ani ten, kdo se doptává duchů zemřelých, ani jasnovidce ani ten, kdo se dotazuje mrtvých. Každého, kdo činí tyto věci, má Hospodin v ohavnosti.“ (Dt 18,10–12) či „Řeknou vám: „Dotazujte se duchů zemřelých a jasnovidců, kteří sájejí a mumlají.“ Což se lid nemá dotazovat svého Boha? Na živé se má ptát mrtvých?“ (Iz 8,19). Jako zásadní porušení božích příkazů je možno vnímat i příběh Saula, který si nechá vyvolat ducha Samuelova (1Sam 28,5–20).

²⁰ Tato ustanovení cituje Vojtěch Kodet na svých webových stránkách: <http://www.vojtechkodet.cz/dulezite-otazky/spiritismus-odpoved-na-otazku.html> [cit. 19. 3. 2016]. Tento dekret rozvíjel předchozí dokumenty Kongregace svatého Oficia vydané v letech 1840–1856 proti magnetismu a dekret Kongregace římské a obecné inkvizice z roku 1898. Více viz heslo pojednání o spiritismu a magnetismu ve VŘEŠTÁL, Antonín: *Katolická mravouka*. Díl 2. Praha 1912, s. 314–324.

²¹ *O spiritismu, úkazu to pověrečné nevěry, za doby naší vždy více se šířícím*. Časopis katolického duchovenstva (dále jen ČKD), 1880, s. 320; KADEŘÁVEK, Eugen: *O spiritismu*. ČKD, 1881, s. 65–81 a 149–162; NOVOTNÝ, Josef: *Možno-li spiritismus nazvati zdokonalením křesťanství?* ČKD, 1906, s. 117–123, 173–179, 268–273, 325–334, 408–417 a 506–521; Týž: *Různé pokusy vysvětliti příčinu zjevů spiritistických*. ČKD, 1908, s. 23–32, 125–130, 341–349, 403–412, 476–496, 568–579, 621–634; JEŽ, C.: *Duchové spiritismu a okultismu*. ČKD, 1930, s. 318–319; KONEČNÝ, Filip: *Spiritismus ve světle metapsychických a parafysických experimentů*. ČKD, 1941, s. 1–12; drobné tisky např. KAPRAS, Jan Nepomuk: *Spiritismus: kulturní a psychická rozprava*. Český Brod 1885; BLEDÝ, V.: *Spiritismus čili mediánství. Úvaha o učení spiritistů a činnosti českých mediánův*. Časové úvahy III, č. 8, Hradec Králové 1899; BĚLINA, Jan: *Spojenci spiritistů. Časové úvahy IX, č. 3*, Hradec Králové 1905; KUNDROVSKÝ, Alois: *Spiritismus*. Praha 1908; NOVOTNÝ, Josef: *Spiritismus zdokonalením křesťanství?* Knihovna obnovy, č. 13, Hradec Králové 1909; DUBSKÝ, A. V.: *Spiritismus v Čechách*. Kostelec nad Orlicí 1910; KAŠPAR, Josef: *Něco o spiritismu*. Životem 3, č. 2, Hlučín [1936]; *Spiritismus ve světle pravdy*. Pardubice 1948.

²² V Pěčíně se knihovna duchovních správců bohužel nedochovala.

1.3 Intermezzo

1.3.1 Základní charakteristika literatury a pramenů ke spiritismu ve východních Čechách

Přehled problematiky studia dějin náboženských blouznivců a jejich pokračovatelů²³ lze najít v textech manželů Machovcových²⁴ a Zdeňka R. Nešpora,²⁵ i když zde spiritisté nejsou ve středu zájmu. Souhrnnou, ač ne úplně kritickou studii ke spiritismu v českých zemích pak publikoval Jaromír Kozák.²⁶ Vedle těchto textů se spiritismus v poslední době objevuje poměrně často jako předmět zájmu v diplomových pracích, v nichž se autoři soustředí zejména na oblast Podkrkonoší. Na toto území je směřována i tvorba netextových médií, které se snaží popsat duchovní svět a také zaznamenat výpovědi účastníků a pamětníků (kde se řeší význam spiritismu v duchovním světě jejich i předků)²⁷ či spíše využívají atraktivnosti tématu.²⁸ Pro širší území mimo Krkonoše rovněž existují přínosné studie, které mapují stav ve východních Čechách, ať už pro dobu starší (18. století – polovina 19. století) podloženou pramenně²⁹ či pro obě století, s přesahem do 20. století, na základě literatu-

²³ Ze soudobých titulů je třeba jmenovat např. VÁCHAL, Josef: *Církev a blouznivci*. Praha 2000; WEINFURTER, Karel: *Spiritismus a věda*. Praha 1928; ZACHAR, Otakar: *Z dějin spiritismu v minulosti*. Praha 1994; PLECHÁČ, M.: c. d.; POSPÍŠIL, Emanuel: *Světlem do tmy*. Praha 1906, RÁDL, Emanuel: *Co soudím o spiritismu*. Praha 1922; SEZEMSKÝ, Karel: *Památník půlstoleté činnosti ve spiritismu, 1880–1930*. Nová Paka 1930.

²⁴ K dějinám sektářství, včetně spiritismu, a pohledu na něj z marxistického hlediska je významným zdrojem informací monografie MACHOVEC, Milan – MACHOVCOVÁ, Markéta: *Utopie blouznivců a sektářů*. Praha 1960.

²⁵ Přehled dosavadního bádání ve svých pracích podává NEŠPOR, Z. R.: *Víra bez církve?*, ale i další.

²⁶ Dnes je základním kompendiem k historii českého spiritismu KOZÁK, J.: c. d., kde lze najít široké spektrum literatury k tématu.

²⁷ Např. Krkonošský spiritismus z roku 2013 – viz <http://www.ceskatelevize.cz/porady/1102732990-folklorika/213562260800003-krkonosky-spiritismus/> [cit. 7. 8. 2016]. Za podnětná sdělení a odkazy na podkrkonošskou problematiku děkuji Mgr. Liboru Duškoví, za nástin možností studia v novopackém muzeu pak Mgr. Ivo Chocholáčovi.

²⁸ Např. pořad *Za zrcadlem* z roku 2011 – viz <http://www.ceskatelevize.cz/porady/1185998354-za-zrcadlem/206562210600003-spiritismus-aneb-setkani-s-neviditelnem/> [cit. 7. 8. 2016] či *Brána smrti. Duchové přicházejí*, viz <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10396652416-brana-smrti/212562262500010-duchove-prichazeji/video/> [cit. 7. 8. 2016].

²⁹ SKŘIVÁNEK, Milan: *K otázce tolerance a lidové spirituality ve východních Čechách od konce 18. do poloviny 19. století* (dále jen *K otázce tolerance a lidové spirituality*). Pomezi Čech, Moravy a Slezska, 6, 2005, s. 110–145, ale i jeho dílčí článek *Náboženství „blouznivci“ ve Svině*

ry.³⁰ Zdokladována je tak situace na území Chrudimska, Litomyšlska a Vysokomyštska, která umožňuje ztotožnění výskytu novodobého spiritismu konce 19. století s oblastmi kacířství, sektářství a „blouznivectví“.

Orlické hory a Podorlicko se v odborné literatuře neobjevují. Ani soudobá spiritistická periodika nevěnovala velkou pozornost tomuto teritoriu, jen ojediněle se objevují zprávy ze vzdálenějších lokalit (Choceň, okolí Vysokého Mýta a Náchoda). Povědomí o způsobu rozšíření této nauky do Orlických hor podává i Karel Sezemský: „Od severu z krkonošských hor pomalounku vznikl jeho pramének (mediumismus), který pozvolna se šíří, šíří a mohutní, až stává se mocným tokem, pronikajícím širé kraje české země. Odtud šíří se po horách Orlických a dále do končin země.“³¹

Pramenná základna pro získání informací o spiritismu je obecně torzálně dochovaná, navíc dokumenty z různých důvodů³² postihují jen část problematiky. V případě sledované obce Pěčín je jistým způsobem výjimečná, neboť dochované zdroje fenomén představují z různých úhlů pohledu. Na zdejší poměry můžeme totiž nahlížet díky úředním dokumentům (např. zprávy okresního hejtmanství o situaci v okrese, výnosy, povolování konání akcí apod.), kromě nich je v pamětní knize farnosti popisují (někdy velmi emotivně) duchovní správci, a dokonce se zachovaly i záznamy ze spiritistických schůzek. Tyto tři úhly pohledu (odpovídající následujícím kapitolám) pak mohou vytvořit drobnou sondu do mikrosvěta vsi. Díky různorodosti pramenů je možné pokusit se zrekonstruovat nejen pohledy jednotlivých stran, ale částečně i duchovní představy zdejších spiritistů. Konkrétně lze postupně rozšiřování spiritismu v Pěčíně pro období od konce 19. století do poloviny 20. století sledovat v pramenech státní správy a samosprávy³³ a církevní

a v Kozlově (*Malé zamyšlení*), In: III. ročenka Městského muzea Česká Třebová 2008–2013, s. 57–63.

³⁰ Viz výše jmenovaná kolektivní monografie Zdeňka R. Nešpora z roku 2004. Dozvukům sektářství, tedy i spiritismu se autor věnuje ve studii *Sektářské hnízdo Stradouň: lokální sonda do dějin náboženského sektářství na Vysokomyštsku v 18.–20. století*. Východočeský sborník historický, 13, 2006, s. 63–110.

³¹ SEZEMSKÝ, K.: c. d., s. 60–62.

³² Obavy z úředních represí jak účastníků, tak zástupců úřadů, snaha nekomplikovat si situaci apod., ztráty minimálně dochovaných pramenů pak pokračovaly v době socialismu, který nekonformnímu hnutí nepřál.

³³ Zde se jedná zejména o fond Okresní úřad Žamberk, dále pak fondy Četnická stanice Slatina nad Zdobnicí a Četnická stanice Rokytnice v Orlických horách. Je zajímavé, že písemnosti dochované ve fondu Archiv obce Pěčín, a to i pamětní knihy, fenomén spiritismu naprosto opomíjejí.

správy.³⁴ Svědectví účastníků spiritistických schůzek³⁵ ještě doplňuje soudobý regionální tisk.³⁶

2 Zrod, rozmach a ústup spiritismu ve vsi Pěčín

2.1 Pěčín v poslední třetině 19. století

Podhorská vesnice Pěčín, ležící na úpatí Orlických hor, která může sloužit jako modelový příklad pozvolného šíření spiritismu, se nachází tři kilometry od Rokytnice v Orlických horách. Nepříslušela však k tomuto německému dominiu, ale k žamberskému panství a od roku 1850 k politickému okresu Žamberk. Od druhé poloviny 19. století se pohyboval počet obyvatel kolem tisícovky, převážně české národnosti. Pěčínští se zabývali především rolnictvím, doplněným o domácí výrobu (tkalcovství, výroba krabiček, krajkářství apod.). Hospodářské poměry ještě před stavbou okresní silnice a zemské dráhy sugestivně v roce 1905 zaznamenal farář Havla: „O nouzi a bídě mezi lidmi v okresu žamberském vůbec a v Pěčíně zvlášť nemá cizinec ani ponětí. Obyvatelstvo živí se většinou zemědělstvím, které neposkytující dostatečné výživy, bylo příčinou, že se provozovala i tkalcovina. Od té doby však, co tento pramen výživy vyschl, chodily celé rodiny z Pěčína do Pruska i Saska, dílem na práci rolnickou, dílem do továren a cukrovarů. Práce neschopní, staří a chorobní lidé mívali doma hlad, jmenovitě v zimě.“³⁷

Po stránce náboženské bylo obyvatelstvo panství Žamberk katolické, a to i po vyhlášení tolerančního patentu, ani v první polovině 19. století se neobjevují jinověrci, až na 18 židovských rodin v Žamberku.³⁸ Srovnatelná cha-

³⁴ Fond Farní úřad Pěčín nemá téměř dochovanou korespondenci, přesto drobné útržky informací poskytují podací protokoly, knihy ohlášek bohoslužeb a knihy pořadů bohoslužeb, jistou představu o vnímání situace faráři poskytuje především pamětní kniha farnosti, v níž jsou zaznamenány jejich osobní postřehy a způsoby řešení.

³⁵ Jedná se o osobní korespondenci z let 1928–1930 (Pěčín čp. 237, za její poskytnutí děkuji Jindřichu Beranovi) a rodinné písemnosti Kotlářových (Pěčín čp. 62, za zpřístupnění jsem zavázána Jaroslavu a Karlu Kotlářovým a Josefu Kalousovi), v nichž se mj. nachází torzo projevů, zaznamenaných při pěčínských seancích.

³⁶ Zatímco rychnovský Posel z Podhoří (1886–1945) dle novodobého rejstříku tento fenomén vůbec nereflektoval, žamberské Naše zájmy (1925–1941) se v několika článcích spiritismu věnovaly.

³⁷ Depozitář Biskupství královéhradeckého, fond Farní úřad Pěčín (neinv.) (dále Depozitář, FÚ Pěčín), Pamětní kniha (1836–1985), s. 365.

³⁸ SOMMER, Johann Gottfried: *Das Königreich Böhmen. Statistisch-topographisch dargestellt*. Bd. 4. *Königgrätzer Kreis*. Prag 1836, s. 277.

rakteristika zde převažuje téměř do konce 19. století. Příslušnost Pěčínských ke katolické víře potvrzují v úředních dokumentech vedle novějších státních statistik i duchovní správci, kteří byli v přímém kontaktu se svými farníky.³⁹ Pěčín tedy zůstával formálně katolický (obdobně jako vsi v sousedství) a ani v pamětní knize farnosti se až do osmdesátých let 19. století neobjevují žádné problémy s obyvateli vsi, kteří by se uchýlovali k jiným náboženstvím či vlastní interpretaci teologické zkušenosti. Je téměř nemyslitelné, že by ani jeden duchovní nepopsal ve farní pamětní knize případné rozpory v náboženských otázkách.⁴⁰ V zápiscích se však opakovaně objevují stížnosti duchovních správců na charakter pěčínských farníků, jimž vytykají jistou svéhlavost, náboženskou vlažnost a lakotu ve vztahu k farářům.⁴¹

Pro komplexní pohled na danou problematiku (kořeny a původ či podmínky recepcce) je nutné zmínit místní náboženské poměry již od 18. století, a to ve fondech jak místních, tak vyšších správních celků. Zatímco oblasti spadající pod pražské arcibiskupství disponují zprávami o existenci a rozšíření nekatolíků a kacířů, pro Hradecký kraj chybí dostatečné prameny centrální církevní povahy.⁴² Existenci jinověrců či „blouznivců“ pro oblast Žamberska a Rychnovska nezaznamenává ani práce Milana Skřivánka, která podrobně

³⁹ Dle soupisů duší zachovaných ve fondu Děkaný úřad Žamberk (SOkA Ústí nad Orlicí, neinv.) se v Pěčíně v letech 1776–1782 neevidoval žádný nekatolík, ani žádné zakázané knihy apod. Stejně tak statistiky v nově vzniklé josefínské pěčínské farnosti (1788) nereflektují až do roku 1900 jinověrcy (vyjma několika Židů).

⁴⁰ Téměř nemožné se to zdá zejména v případě Karla Gerstnera, který byl v letech 1838–1841 pěčínským lokalistou a který věnoval dlouhé pasáže v pamětní knize historii obce a farnosti, kde rozebírá na základě jemu dostupných pamětních knih blízkých farností náboženskou situaci 15. a 16. století v Pěčíně a okolí a předpokládá, že v místě vedle církve katolické působili i nekatolíci, včetně českých bratří, kteří se usadili v nedaleké Kunvaldu. Problematikou jinověrců a sektářů se Gerstner zabýval i poté, co odešel do farnosti Jenišovice, kde popisoval „blouznivce“ na Chrudimsku, v okolí Chrasti a Luže. Jeho spis *Von den Religionsschwärmer oder Fanatikern in Böhmen* byl dedikován královéhradeckému biskupu Hanlovi a je nyní uložen ve Sbírce jednotlivin v SOA Zámrsrsk, ref. ozn. 4/4//5.

⁴¹ Václav Josef, který v lokalii působil v letech 1841–1849, charakterizuje pěčínské farníky slovy: „My máme také rozum, a nejsme tak hloupi, aby nám stále kázal o nás a děti naše vymíňoval.“ (Depozitář, FÚ Pěčín, Pamětní kniha, s. 293).

⁴² HREJSA, Ferdinand: *Čeští kacíři dvacet let před tolerancí*. In: Reformační sborník, I, 1921, s. 80–192, zejména s. 159. Zatímco fond Archiv pražského arcibiskupství obsahuje pro 18. století podrobné zprávy o náboženských prouděch mimo katolickou církev, fond Biskupské konzistoře Hradec Králové byl v nejstarším období (1. manipulace, 1666–1775) postižen ztrátami a jeho dochování je dle autorů inventáře torzovité. Pisemnosti týkající se nekatolíků a kacířů lze charakterizovat buď jako nařízení státních institucí, nebo jako záležitosti jednotlivců či skupin z několika lokalit, nejedná se bohužel o celkové zprávy stavu v diecézi či jednotlivých vikariátech (PAVLÍK, Jirí – POKORNÝ, Radek: *Biskupská konzistoř, Spisová manipulace I, 1666–1775, Inventář*, Hradec Králové 2004, ev. č. 8694).

mapuje v archivních pramenech situaci jinověrců ve východních Čechách po vydání tolerančního patentu.⁴³ Ani agenda patrimoniální správy v dotčené oblasti nezachycuje nějaký zásadní výskyt osob s tolerančním vyznáním.⁴⁴

Z nástinu situace se zdá, že by bylo příliš lákavé a také troufalé tvrdit, že mediánství propuknuvší v obci na konci 19. století má kořeny v česko-bratrské tradici vesnice,⁴⁵ jakkoli se, na základě studií z oblasti Podkrkonoší, Chrudimska (a z části Vysokomýtska), obvykle předpokládá, že právě tajně udržovaná tradice nekatolíků a „blouznivců“ měla význam pro snadnější akceptování a šíření novodobého spiritismu.⁴⁶ Ovšem oblast Chrudimska, kde se po tolerančním patentu zvedla vlna přestupů jako ponorná řeka, která znovu vystoupila na povrch, v ničem nepřipomíná situaci v Pěčíně a jeho okolí, kde ani základní archivní průzkum úředních dokumentů druhé poloviny 18. století a první poloviny 19. století nepodchytil žádné zprávy o náboženské nestabilitě.

Spiše než na náboženské poměry se v poslední třetině 19. století pěčíňští faráři soustředí na jiné problémy, které souvisí s emancipací venkova po roce 1848 a jejími důsledky. Nové době přičítají četné jevy, jako byl alkoholismus, krádeže, hledání pracovních příležitostí ve městech a také sekularizace či alespoň pluralita věroučných názorů a s tím spojené pochybnosti o církvi. V této souvislosti se také objevuje spiritismus, který se do Pěčína rozšířil až na konci 19. století, ovšem díky dobovým podmínkám zde poměrně rychle zakořenil.

⁴³ SKŘÍVÁNEK, M.: *K otázce tolerance a lidové spirituality*. Neexistenci zmínek o kacířství v oblasti Orlických hor mi potvrdil Mgr. Michal Severa, který prověřil církevní záležitosti příslušných krajských fondů (Krajský úřad I, II a Krajská vláda Jičín) a jemuž za základní průzkum oblastních fondů děkuji.

⁴⁴ Fond Velkostatek Žamberk, do jehož správy patřil i Pěčín, neobsahuje zmínky k této problematice. Fond Velkostatek Rychnov nad Kněžnou informuje pouze o přestupech k helvetské víře či o vystěhování na Moravu.

⁴⁵ Kunvald, označovaný jako „kolébka jednoty bratrské“, je vzdálený dřívějšími cestami od Pěčína pouhých šest km. V době reformace patřil Pěčín k nekatolické většině Čech.

⁴⁶ Jedná se zejména o výše uvedené práce Zdeňka R. Nešpora, tato premisa zazněla i v práci MACHOVEC, M. – MACHOVCOVÁ, M.: *c. d.*, která je velmi cenná svou autenticitou, protože autoři měli ještě možnost se potkat s upadajícím hnutím spiritismu a s pozůstatky sektářství.

2.2 Původ, zdroje a souvislosti pečínského spiritismu

Z výše uvedených faktů plyne, že není možné na základě dochovaných pramenů předpokládat návaznost pečínského spiritistického hnutí na tajně udržovanou tradici českých bratří tak, jak tomu bylo na jiných místech Čech, kde vedle primárních pramenů (různé texty „blouznivců“) jejich kontinuitu můžeme doložit úředními dokumenty (záznamy vyšetřování heretiků, situační zprávy atd.). Záznamy médií sice prokazují sounáležitost a vnitřní identifikaci pečínských spiritistů s jejich duchovním odkazem, která byla podpořena nálezem zdiva u čp. 47, kam místní tradice lokalizuje budovu bratrské modlitebny a hřbitov. V rodě Kotlářů, majitelů nedaleké usedlosti čp. 62, se udržuje vědomí příslušnosti k českým bratrům až do současnosti, a to jako pověst o loučení pečínských českých bratří s vlastní v „Dolíčku“, příslušejícím k rodinným polnostem.⁴⁷

Českobratrská tradice – jakkoli pozdní a bez prokázané historické kontinuity – byla vlastní i daleko širšímu okruhu českých spiritistů, jak to potvrzují slova Karla Sezemského: „Převzali odkazy po českých bratrích a jsou dnes štváni jako druhdy čeští bratři.“⁴⁸ Tato kolektivní identifikace pak otevírá otázku po propojenosti či ojedinelosti pečínského mediánství. Přestože nic nenaznačuje tomu, že by pečínští spiritisté patřili mezi organizované, určité spojení s centry spiritismu zde alespoň v pozdějších dobách fungovalo – vedle četby Sezemského knihovny a návštěv medií se pěstovaly styky spiritistických rodin navzájem (např. zdejší děti odcházely do učení v Podkrkonoší). O mediánství v Pěčíně rovněž věděl a živě se o něj při svých návštěvách zajímal nakladatel Bedřich Kočí,⁴⁹ který vydával spiritistickou literaturu a účastnil se spiritistických setkání.⁵⁰ V Pěčíně dokonce několikrát přednášel,⁵¹ což

⁴⁷ Vzpomínky Josefa Kalouse, vnuka manželů Kotlářových, jemuž jsem zavázána nejen za zapůjčení části projevů, ale zejména za zásadní informace, které mi poskytl. Přestože archivní prameny přetrvávání tradice českých bratřů v Pěčíně nepotvrzují, rodinná paměť jí dává do souvislosti s povinností postavit poblíž své nemovitosti kříž, který byl v roce 1878 přesunut ke kostelu a zde nově zbudován z kamene.

⁴⁸ SEZEMSKÝ, K.: c. d., s. 96, autor dále pokračuje v apelu na pedagogy, protože „...Komenský byl přesvědčeným spiritistou.“

⁴⁹ Sdělení PhDr. Věry Kubičkové-Stivínové, CSc., dcery sochaře Leoše Kubička, s nímž se Bedřich Kočí přátelil a za nímž do Pěčína zajížděl. V torzu dokumentů z čp. 62 v Pěčíně se nachází i Kočího publikace *O příčinách chorob lidských z hlediska duchovního*. Praha [1925].

⁵⁰ KOZÁK, J.: c. d., s. 239 – přednáška Kočího na Růžovém paloučku o náboženské snášenlivosti 13. 6. 1926.

⁵¹ „Přátelé spiritie pozvali si zase Kočího z Prahy. Myslím však, že byl již naposledy v Pěčíně. Takové věci již netáhnou.“ Ze záznamu duchovního správce Nováka k roku 1931 v Depozitář, FÚ Pěčín, Pamětní kniha, s. 20, lze usuzovat, že se nejednalo o ojedinelou návštěvu.

může svědčit o tom, že dva směry českého spiritismu – intelektuální⁵² a venkovský – alespoň někdy nacházely styčné body.

Pro zrod pečínského spiritismu je patrně klíčové jeho rozšíření v okolních obcích. Pamětníci tuto možnost připouštějí, v případě sousední Slatiny a Javornice si tamním mediánstvím jsou zcela jisti. Jejich tvrzení dokládají i písemné prameny, bohužel snad ještě okrajovější než u Pěčína. O mediánství ve Slatině nad Zdobnicí se zmiňovala nedochovaná kronika tamní farnosti,⁵³ mladší záznam ze stejné lokality je z let první světové války, kdy si pečínský kněz stěžuje i na slatinské bezvěrce a spiritisty.⁵⁴

O založení javornického spiritistického spolku Hus v roce 1938 se zmiňuje Kozák.⁵⁵ V jeho monografii věnované spiritismu jsou zachyceny i další lokality, kde se odehrávaly schůze či dokonce výstavy mediálních kreseb – Vamberk⁵⁶ či vedlejší Peklo,⁵⁷ dále Týniště nad Orlicí,⁵⁸ Žamberk,⁵⁹ Letohrad,⁶⁰ Nekoř⁶¹ a Dobruška⁶² či vzdálenější města – Brandýs nad Orlicí,⁶³ Ústí nad Orlicí,⁶⁴ Chocen⁶⁵ a Vysoké Mýto.⁶⁶ O většině těchto míst referuje taktéž Se-

⁵² Spisovatel Kočí se zřítá spiritismu salónního, zaměřeného na zábavu a ukojení zvědavosti – viz Kočí, B.: c. d., s. 22, kde jasně varuje před zneužíváním seancí k materiálním dotazům a radám, dále také před vyprázdněním seancí na pouhou zvědavost.

⁵³ Soupis kronik okresu Rychnov nad Kněžnou v roce 1974 zaznamenává jako jedno z hesel pamětní knihy farnosti slatinské spiritismus, a to v roce 1888 (BRANDEJS, Josef: *Kroniky a kronikářství v okrese rychnovském*. Orlické hory a Podorlicko, 6, 1974, s. 351), tuto farní kroniku však není možné dohledat, ani v obci, ani na farách, odkud Slatina byla a je spravována.

⁵⁴ Státní okresní archiv Rychnov nad Kněžnou (dále SOKA RK), fond FÚ Pěčín, kn. č. 233, inv. č. 1394/14, Podací protokol (1913–1948), záznam 94/1917 „o štvání a běsnění slatinských bezvěrců“ a 56/1918, kde píše faráři ve Slatině o spiritismu.

⁵⁵ KOZÁK, J.: c. d., s. 305.

⁵⁶ Tamtéž, s. 239 – schůze 13. 6. 1926.

⁵⁷ Tamtéž, s. 265 – důvěrná a poradní schůze 9. 2. 1930.

⁵⁸ Tamtéž, s. 227 – výstava mediálních kreseb a přednášky ve spolkové místnosti místního spiritistického sdružení 23. 7. – 15. 8. 1922.

⁵⁹ SEZEMSKÝ, K.: c. d., s. 54 – veřejná přednáška se světelnými obrazy 13. 5. 1926.

⁶⁰ KOZÁK, J.: c. d., s. 229 – přednáška 30. 3. 1923.

⁶¹ Tamtéž, s. 238 – přednáška 29. 8. 1925.

⁶² Tamtéž, s. 185 – přednáška o magnetismu, hypnotismu a spiritismu 1. 11. 1904.

⁶³ Tamtéž, s. 227 – přednáška 10. 2. 1922.

⁶⁴ Tamtéž, s. 227 – výstava mediálních kreseb v průmyslové škole 20.–24. 8. 1922, přednáška 11. 2. 1922.

⁶⁵ Tamtéž, s. 200 – výstava mediálních kreseb 3. 1. 1911 (zakázána), s. 211 – výstava automatických kreseb při sjezdu spiritistů 26.–27. 6. 1914.

⁶⁶ Tamtéž, s. 227 – výstava mediálních kreseb v tělocvičně měšťanské školy 27.–29. 8. 1922; SEZEMSKÝ, K.: c. d., s. 56 – sjezd spiritistů s přednáškou 23. 1. 1927.

zemský ve svém *Památníku*, navíc přináší fotografii se skupinou spiritistů z Rychnovska.⁶⁷ Na odlehlejší lokalitu, Červený Potok na Králicku, upozorňují v ojedinelé zprávě v roce 1884 spisy Okresního úřadu v Žamberku. Jak výrazně však mohl ovlivnit spiritismus v této německé obci stav v Pěčíně, je otázkou, zvláště když si uvědomíme vzdálenost místní a národnostní.

2.3 Vznik a rozkvět spiritismu v Pěčíně před první světovou válkou

Na základě zjištěných pramenů se první zmínka o spiritismu ve spojení s obcí Pěčín objevuje v roce 1890, tedy v době, kdy se naplno projevilo odmítání zejména z pozice církve, ale také státní orgány postihovaly spiritismus úředními zákazy. Tehdy žamberský okresní hejtman žádal biskupskou konzistoř v Hradci Králové, aby udělila vyznamenání pěčínskému faráři Hulatovi: „P. Hulata má největší zásluhu na tom, že spiritismus, který v kolatuře Pěčín své síť rozprostíral, byl uveden téměř ve sklíčenost.“ Dále se však uvádí, že „o nějakém rozředění spiritistické sekty v Pěčíně a okolí nemůže být řeči.“⁶⁸ V roce 1897 byl dokonce okresním hejtmánstvím vydán výnos, jímž se na území okresu zakazovala spiritistická shromáždění.⁶⁹

Další šíření místního mediánství zachycuje pěčínská farní kronika, která na přelomu 19. a 20. století zmiňuje, že „do Pěčina docházel tajně jistý člověk z Králík neznámého jména, národností Čech, který svým tajemným spiritistickým poblouzněním popletl hlavy mnohým, takže se konaly večerní tajné schůze i v Pěčíně.“⁷⁰ Tuto informaci je možné dát do souvislosti s článkem v Hvězdě záhrobní v roce 1896, v němž autor Jan Urban oznamuje ustavení spolku na spiritistických základech v Králíkách.⁷¹ Onen člověk tedy patřil s největší pravděpodobností do okruhu Spolku bratří a sester, který byl založen v lednu 1896 v Králíkách a podle spolkového katastru okresu Žamberk trval do dubna 1901, kdy byl spolek „dobrovolně rozpuštěn“.⁷²

⁶⁷ SEZEMSKÝ, K.: c. d., s. 33 – bohužel snímek je bez bližšího časového určení s textem „Jedna z nejstarších skupin spiritistů kraje rychnovského nad Kněžnou“.

⁶⁸ SOKA ÚO, OkÚ Žamberk, kart. 13, Presidiální spisy (1890), Praes 146/1890.

⁶⁹ Na území královéhradeckého biskupství tak učinila i hejtmánství v Králově Dvoře, Nové Pace a Semilech (NOVOTNÝ, J.: c. d., s. 249).

⁷⁰ Depozitář, FÚ Pěčín, Pamětní kniha, s. 365.

⁷¹ Taktéž KOZÁK, J.: c. d., s. 167–168.

⁷² SOKA ÚO, fond Okresní úřad Žamberk (dále OkÚ Žamberk), Spolkový katastr 1887–1937 (neinv. část fondu).

Tajná shromáždění přesáhla míru trpělivosti pečínského faráře Václava Havly, a ten upozornil na schůze spiritistů v roce 1903 okresní hejtmanství.⁷³ Celá záležitost však vyznívá do ztracena, protože ani okres, obec či četnická stanice v sousední Rokytnici v Orlických horách neměly zájem o rozvíření situace. Také další zmínky hejtmanství⁷⁴ jsou sporadické a lze je obecně charakterizovat jako pokusy o zlehčení stavu, snahu nepřidělovat si starosti a nepřitahovat nežádoucí zájem nadřízených. Stejný přístup koneckonců uplatňovaly často i ostatní zainteresované úřady.

Povětšinou se ani farní úřad příliš nechlubil poměry v obci a o přístupu obecního úřadu svědčilo i to, že v obecních kronikách (vedeny od roku 1898 do současnosti) není ani zmínka o provozování seancí.⁷⁵ Proto se o tři roky později dozvídáme ze zprávy okresního hejtmanství nadřízeným orgánům: „Sektářství téměř v okrese není. Bezvěrectví vcelku není zastoupeno, což lze vysvětlit hospodářskými poměry okresu. Průmysl a tovární výroba ve zdejší okrese jen ztěžka zapouští kořeny. V zemědělství žijící obyvatelstvo je naprosto bigotní. Ve dvou obcích je tajně ještě trochu spiritismus provozován. Ten, jehož se týkal zákaz, se nesměl účastnit seancí. A o nich není slyšet, alespoň ne v nějaké rozsáhlejší formě.“⁷⁶

Následující vývoj však nepotvrdil úsudek okresních úředníků. První světová válka přinesla ztráty na životech, a tak podpořila rozvoj spiritismu, který představoval možnost komunikace se zemřelými. Zájem se zvyšoval natolik, že duchovní správa znovu musela zasáhnout. Tehdejší farář obvinil představitele školy z pokrokářství a napomáhání spiritismu, celý spor řešil úřední cestou, a tak zasypával stížnostmi různé instance (obec, četnictvo, c. k. okresní hejtmanství, biskupskou konzistoř, ale i c. k. místodržitelství, c. k. zemskou školní radu a c. k. ministerstvo kultu a vyučování), ovšem bez většího výsledku, žádná z institucí do situace výrazněji nezasáhla.

⁷³ SOKA RK, FÚ Pěčín, kn. č. 232, inv. č. 1393/13, Podací protokol (1874–1912), č. j. 53, 66, 99 a 100/1903.

⁷⁴ SOKA ÚO, OkÚ Žamberk, kart. 21, Presidiální spisy (1906), Praes 51/1906 reaguje negativně na místodržitelský dotazník ohledně náboženské situace v okrese, zejména sektářství.

⁷⁵ SOKA RK, fond Archiv obce Pěčín, Kronika obce, 1. díl (1898–1929), 2. díl (1930–1950).

⁷⁶ SOKA ÚO, OkÚ Žamberk, kart. 21, Presidiální spisy (1906), Praes 51/1906.

2.4 Spiritismus v Pěčíně po roce 1918

Tichá tolerance posledních desetiletí habsburské monarchie byla se vznikem republiky nahrazena tolerancí faktickou, byť i zde zaznívaly kritické hlasy odsuzující spiritismus, a to nejen z katolické strany.⁷⁷ Se spiritismem se v této době mohla seznámit široká veřejnost – vycházela četná literatura, časopisy,⁷⁸ stavěly se spolkové budovy. Zároveň se rozvíjela činnost různých sdružení a celostátní propojení spiritistů.⁷⁹ Také nejvýchodnější části Čech měly svého zástupce i na národním sjezdu spiritistů, který se konal 5.–6. června 1927 (na svatodušní svátky) v Brně, kde ostatní účastníky pozdravil „bratr Halaksa z Orlických hor“.⁸⁰

Prvorepublikovou etapu v Pěčíně, kde náboženskou otázkou poznamenal přestálý spor mezi farářem a učitelským sborem na jaře roku 1918, charakterizují výrazné změny vyznání. Během let 1921–23 vystoupilo z římskokatolické církve téměř 20 % obyvatel obce, kteří zůstali bez vyznání či přestoupili k nově se ustanovivší československé církvi.⁸¹ Změna politické a společenské situace – pozorovatelná i ve farnostech, kde k tak výrazné secesi nedošlo⁸² – byla v Pěčíně spojena se stálým a nerušeným působením spiritistických kroužků.

Také veřejná správa zachovávala vysokou míru respektování. Projevilo se to, bohužel, i tím, že z dvacátých a třicátých let nezůstaly v archiváliích Okresního úřadu Žamberk žádné záznamy o spiritismu. Více se o něm ale

⁷⁷ Například Břetislav Kafka, který vypracoval ucelený systém psychologie a psychotroniky, projevil skepsi k možné komunikaci se záhrobím při spiritistických seancích.

⁷⁸ Zájemci tak měli k dispozici materiály, jejichž cena nebyla vysoká – cena knih v edici Spirit, kterou vydával Karel Sezemský, se pohybovala ve dvacátých letech od padesáti haléřů do dvou korun, jen výjimečně se vyšplhala k deseti korunám.

⁷⁹ HUDÁKOVÁ, Andrea: *Organizace československého spiritistického hnutí*. Praha 2012 (nepublikovaná dizertační práce).

⁸⁰ SEZEMSKÝ, K.: c. d., s. 214.

⁸¹ Depozitář, FÚ Pěčín, Pamětní kniha, s. 728–739.

⁸² Situaci v Pěčíně lze srovnat s relativně blízkým Skuhrovem, kde do sčítání lidu v roce 1921 proběhlo 18 výstupů od katolické církve. Jednalo se o mladíky z dělnických rodin, kteří zůstali bez vyznání, a menšinu, jež přešla „k jednotě česko-bratrské. Tito schází se soukromě ku čtení bible a zpěvu žalmů, buď ve Skuhrově u Mihulků aneb v Hrašticích u Ehlů č. 11 jsouce částečně přitom oddání hnutí spiritistickému.“ (Knihovna SOKA RK, FÚ Skuhrov, Sign. C 357 (kopie), s. 66). Válečná zkušenost i nové politické a společenské poměry způsobily, že ve skuhrovské farnosti, kterou duchovní správci vnímali jako tradiční a spolehlivě katolickou, po roce 1918 došlo k zvlažnění návštěvy mší, zvláště u mládeže (a chlapců), dále ke změnám rázu výuky. Dostatečně vypovídajícím příkladem může být, že „řídící učitel Vojt. Balcar, který přes všechnen teror učitelské organizace vedl kůr, r. 1921 vedení kůru se též vzdal.“ (Tamtéž, s. 66).

začalo mluvit v regionálním tisku. V druhé polovině dvacátých let reagují i žamberské *Naše zájmy*, které svým zaměřením inklinovaly spíše k pozitivistickému chápání světa. Celá diskuze, i když se v ní objevilo několik názorů, se zaměřila na vědecké zhodnocení paranormálních jevů. Jasně zde zaznívá odmítnutí venkovského spiritismu jakožto jevu, jehož výsledkem je „ochromení vlastní vůle, nápadný sklon k fanatismu, naprostá nekritičnost v seancích, a proto neschopnost přispěti vědeckému pokroku v tomto směru.“⁸³ Ani přes tuto novinovou osvětu mediánství ze Žamberska nezmizelo.

Doba nepřízně přišla s okupací, kdy byl spiritismus, dle svědectví současníků, stíhán. Četníci chodili do chalup kontrolovat, zda se nekonají tajná setkání. Vzpomínky však není možné písemně potvrdit, i když existuje spisový materiál četnické stanice Slatina nad Zdobnicí, kam v té době Pěčín patřil.⁸⁴ Poválečná existence spiritismu byla ovlivněna dobou, která přišla. Na rozhraní let čtyřicátých a padesátých se ještě v rodinách provozoval, pak se ale vytrácel. Několik obyvatel Pěčína se i později účastnilo seancí v nedalekém Vamberku, přetrvávala i přátelství rodin účastníků, i když již na jiném základě.⁸⁵

3 Duchovní správci katolické církve v Pěčíně a jejich strategie pro boj s tamním spiritismem

3.1 Úvod

Náboženské otázky spadaly do kompetence konstituovaných církví, v Pěčíně tedy katolické. Právě duchovní správci v Pěčíně se snažili bojovat s mediánstvím v kolatuře, v rámci svých možností a schopností, a také své doby (pokrokářství a nepřízeň učitelů, sekularizace po první světové válce). Přístupy se lišily díky charakteru jednotlivých farářů a jejich osobností – od tolerantního postoje vážené osobnosti obce (Josef Hulata, 1870–1893), jímž předpokládal zmírnění zakázaného ovoce, přes aktivistu a literáta (Alois Novák, 1924–1934) ke stěžovatelům (Josef Havla, 1893–1911, František Herman, 1915–1920). Při poznání jejich pohledu jsme bohužel odkázáni pouze

⁸³ *Naše zájmy*, IV, č. 3, 20. 1. 1928, s. 2, diskuze se na stránkách žamberského periodika odehrála v letech 1927–28.

⁸⁴ SOkA RK, fond Četnická stanice Slatina nad Zdobnicí. Zde se jedná především o staniční knihy, v nichž však zápisy o službách odkazují k jednotlivým číslovým jednacím bez uvedení obsahu, samotná korespondence je torzovitá a bez zmínek o duhaření.

⁸⁵ Potomci rodiny Kotlářovy se dle pamětníků stýkali s rodinou Bémovou z Vamberka ještě v další generaci.

na dokumenty, které vytvářeli v rámci svého úřadování (podací protokoly, pořady a ohlášky bohoslužeb), na pomezí jsou pak záznamy v pamětní knize farnosti, která nebyla vytvářena pro širší veřejnost (jako například kroniky obecní) a v níž se někteří duchovní správci neubránili osobním podotknutím. Nemůžeme však sledovat jejich čistě osobní pohled, nedochovala se ani kázání, natož osobní deníky či jiné literární reflexe. Přesto je možné alespoň z části zrekonstruovat základní strategie jednotlivých duchovních při řešení zásadní otázky farnosti.

3.2 Josef Hulata – období tiché tolerance

Zatímco již výše zmíněné úřední prameny hodnotí pozitivní roli Josefa Hulaty v boji se spiritismem, samotný kněz, který byl výraznou individualitou překračující rámec venkovské komunity,⁸⁶ se k provozování mediánství v obci nevyjadřuje, jako větší problém vidí alkoholismus a krádeže, jejichž příčinu odhaluje v chudobě. Stěžuje si však v roce 1890 na štvavý postoj učitelstva, zejména řídicího učitele, který má vliv na obecní zastupitelstvo.⁸⁷

3.3 Josef Havla a František Herman – období střetů

Nastupující farář již postrádal jeho velkorysost a jako jednu z příčin špatného stavu kolatury Josef Havla⁸⁸ v roce 1896 odhaluje spolek, jehož byl Hulata iniciátorem: „Lhostejnost, ano i přímá vzdorovitost ve věcech sv. víry náleží ku charakteristice zdejšího lidu, jmenovitě mužů. K udržení a ku zvýšení této pokleslosti náboženské přispěl čtenářsko-hospodářský spolek, jenž odebráním špatných novin nadutou nevěru a plané pokrokářství šířil. Nadutost pokrokářská zplodila nesvornost a rozdělila kolaturníky ve dva nepřátelské, potírající se tábory, ve dvě strany, mírnou a divokou.“⁸⁹ V roce 1903

⁸⁶ Josef Hulata (pěčinským farářem 1870–1893) se přátelil s žamberským děkanem Karlem Chotovským a vídeňským lékařem Eduardem Albertem, kteří přivedli na pěčinskou faru např. Jaroslava Vrchlického či Ladislava Riegra, věnoval se včelařství, lovu, ale i pěstování květin, zejména jiřin, snažil se podpořit hospodářský vzestup Pěčína osvětou a založením Hospodářského čtenářsko-hospodářského spolku Pokrok (součástí byla i knihovna).

⁸⁷ PK FU Pěčín, s. 98.

⁸⁸ Pěčinskou kolaturu spravoval v letech 1893–1911.

⁸⁹ Depozitář, FÚ Pěčín, Pamětní kniha, s. 359. Je nutné konstatovat, že z dnešního hlediska seznam publikací v knihovně spolku nepřekvapí nějakým vyloženě provokativním a kacífickým obsahem.

dospěly poměry tak daleko, že si na spiritisty stěžoval úřední cestou na okresní hejtmanství, jak již bylo uvedeno výše.

Válečná situace přispěla k šíření mediánství, a tak na jaře roku 1918 František Herman⁹⁰ poprvé otevřeně vedl celé kázání „proti spiritismu“.⁹¹ Následně dvě neděle nekázal, a to pro tupení faráře.⁹² Spiritismus a bezvěrectví spojoval s vyučujícími ve škole, stěžoval si na jejich přístup k modlitbě i výuce náboženství. Díky záznamům odeslané pošty⁹³ víme, že Herman žádal v březnu 1918 Okresní školní radu v Žamberku, aby učitele Václava Stuchlíka a učitelku ručních prací Marii Durdovou, které označil jako spiritisty, přeložila na jinou školu. Stejně osoby považoval za viníky rozmáhání se spiritismu v dopise pro c. k. místodržitelství, oznámení c. k. zemské školní radě doplnil ještě o řídícího učitele Ročka. Souběžně informoval biskupskou konzistoř a c. k. okresní hejtmanství o řádění spiritistů v obci, ve stejné věci požadoval zakročení od obecního úřadu. V dubnu své výzvy na různé úřady zopakoval, navíc zaslal četníkům v Rokytnici seznam spiritistů v Pěčíně, který se bohužel nedochoval.⁹⁴ V roce 1918 se k situaci vyjadřoval rovněž z kazatelny, kdy mluvil o pronásledování kněží (květen 1918) a „o vyhození modlitby ze zdejší školy“ (prosinec 1918).⁹⁵ První polovinu roku 1919 mj. věnoval obecné situaci (rozluka církve od státu), ale také konkrétním poměrům v Pěčíně (o pomluvě, o nevděku).⁹⁶ Podací protokol dokresluje situaci rozporu klasických autorit v obci, jimiž byli učitelé a faráři, protože v květnu 1919 si farář Herman mj. stěžuje na úřední štvání z okresu a na zlepšení situace, když odešel ze školy učitel Stuchlík. Ovšem rozkol se nepodařilo překonat ani v roce 1920, naopak se vystupňoval do té míry, že mimo stížností na nevhodné chování vyučujících (výuka kreslení v době bohoslužeb) sedm neděl trestal duchovní správce své farníky tím, že vůbec nekázal, a to v době okolo

⁹⁰ V Pěčíně působil v letech 1915–1920.

⁹¹ SOKa RK, FÚ Pěčín, kn. č. 230, inv. č. 1392/8, Pořad bohoslužeb (1903–1929), 17. 3. 1918.

⁹² Tamtéž, 31. 3. a 1. 4. 1918.

⁹³ SOKa RK, fond FÚ Pěčín, kn. č. 233, inv. č. 1394/14, Podací protokol (1913–1948). Vlastní korespondence se nedochovala, a tak jsme odkázáni právě na druhotné zdroje. Spor se táhl již od roku 1916, kdy si duchovní správce stěžoval obecnímu představenstvu na nevhodné chování učitelského sboru. SOKa RK, fond Archiv obce (dále AO) Pěčín, kart. 231, inv. č. 28.

⁹⁴ Bohužel konkrétní osoby seznamu, ani jejich počet není možné blíže určit, protože také písemnosti četnické stanice z této doby nejsou zachovány.

⁹⁵ SOKa RK, FÚ Pěčín, kn. č. 230, inv. č. 1392/8, Pořad bohoslužeb, 12. 5. a 15. 12. 1918.

⁹⁶ Tamtéž, 19. 1. a 24. 8. 1919.

největšího křesťanského svátku – Velikonoc, aby v květnu 1920 odešel z Pěčína nadobro.⁹⁷

První polovina dvacátých let se nesla ve znamení zostřené náboženské situace, při prvním republikovém sčítání lidu v roce 1921 se hlásilo k bezvyznání či jinému náboženství 125 osob (11 %).⁹⁸ V následujícím roce se konal i první „odpadlický“ pohřeb dcery spiritisty, „který způsobil nevoli a ošklivost katolíků, mluvila jasnovidka, medium spiritistické u hrobu, ovšem nesmysly, a pak známý bolševik a akademický sochař, který dělal za války košťata – vychovatel Sokola – Leo Kubiček. Lid se nad tím horšil a od té doby zas každá promluva nad hrobem jest katolíků.“⁹⁹ Současně si duchovní správci stěžují na znevažování katolických zvyklostí, např. na práci o nedělích a svátcích, ale i na celkově nevraživou atmosféru v obci.¹⁰⁰

3.4 Alois Novák – období osvěty

Dalším nástupcem, který se pokoušel čelit spiritismu, byl Alois Novák,¹⁰¹ který přišel do pěčínské farnosti v polovině roku 1924. Oproti faráři Hermanovi se stal aktivním bojovníkem, místo stížností se snažil o nabídnutí plnoprávné alternativy. V kázáních se vyjadřoval k různým neduhům, které provázely bezvěrectví či spiritismus, otevřeně však vystoupil až v roce 1927, kdy v únoru kázal o spiritismu.¹⁰² Následující rok informoval při vizitaci biskupa o neutěšeném stavu farnosti: „Při skrutiniu vyličil mu [biskupovi] duchovní správce žalostný stav farnosti, vlačnost, andělíčkářství, spiritismus, konkubinářství civilních manželství atd.“¹⁰³

⁹⁷ Po odchodu Františka Hermana se v Pěčíně vystřídal několik duchovních: Václav Volánek (1. 5. 1920 – 1. 7. 1920), Alois Váňa (1. 7. 1920 – 31. 8. 1923), František Vymětal (1. 9. 1923 – 30. 6. 1924). Depozitář, FÚ Pěčín, Pamětní kniha, s. 208.

⁹⁸ Depozitář, FÚ Pěčín, Pamětní kniha, s. 728, 733, dle farních statistik již několik osob odešlo z církve v roce 1920, v roce 1921 to bylo 47 a v roce 1922 46 osob, pak se situace zmírnila – v roce 1923 se jednalo o osm a v roce 1924 o dvě osoby. Při sčítání lidu v roce 1930 bylo 720 katolíků (79,91 %), bez vyznání 116 (12,86 %), československých 53 (6 %), jednota československá devět (0,99 %) a evangelíků tři (0,34 %).

⁹⁹ Depozitář, FÚ Pěčín, Pamětní kniha, s. 722.

¹⁰⁰ Depozitář, FÚ Pěčín, Pamětní kniha, s. 20, kde se zmiňuje, že členové hasičského sboru byli za účast při strážu u sv. hrobu ze spolku vyloučeni.

¹⁰¹ Farnost spravoval v letech 1924–1934.

¹⁰² SOKA RK, FÚ Pěčín, kn. č. 230, inv. č. 1392/8, Pořad bohoslužeb, 20. 2. 1927.

¹⁰³ Depozitář, FÚ Pěčín, Pamětní kniha, s. 16.

O dalších krocích proti duchaření jsme informováni pouze z pamětní knihy farnosti, kdy pořádal osvětovou činnost proti spiritismu – v roce 1930 uvedl svou divadelní hru *Vyléčený manžel, vdovec a spiritista*,¹⁰⁴ současně vyzýval k návratům do církve, v březnu 1931 uspořádal pro členy odboru Charity přednášku o spiritismu. Přes svůj velice činorodý přístup k poměrům v obci (podpora křesťanského života, vydávání farního občasníku, zajištění nových zvonů za rekvírované) se mu patrně nepodařilo výrazně uspět, a tak v roce 1933 požádal o jinou faru.

Následující duchovní správci se již ve farnosti poměrně rychle střídali, od čtyřicátých let 20. století byla pak farnost spravována *ex currendo*, což neumožňovalo duchovním správcům důkladněji poznat kolaturu či napřít své síly pouze na ni.¹⁰⁵ Politický vývoj druhé poloviny 20. století pak před místní faráře postavil naprosto jiné priority.

4 Pohled na spiritismus v Pěčíně očima účastníků schůzek

4.1 Svědectví pamětníků

Informační embargo zúčastněných úřadů způsobilo, že o konání či průběhu seancí nemáme vlastně žádné písemné zprávy. Zdrojem informací v těchto případech zůstávají zejména pamětníci. Lidé, kteří se aktivně účastnili seancí do poloviny 20. stol., jsou bohužel ve vyšším věku nebo již zemřeli, někteří se k tématu nechtějí vyjadřovat. Obyvatelé obce, kteří mají určité povědomí o spiritismu, patří mezi nezainteresované, spíše občasné návštěvníky, co přišli ze zvědavosti nebo proto, že byli vyzváni k účasti mediem. Jedna z náhodných účastnic popisuje setkání takto: „Scházeli se hodně, někdy i padesát lidí. Medium muselo být zdarma, jedním byla i zdejší porodní bába. Právě ta mne pozvala krátce potom, co zemřel tatínek, že se mnou chce mluvit jeho duch. Šly jsme tam s kamarádkou po kostele, i když jsem se bála, protože to bylo za Němců zakázaný. Když jsme přišly, bylo zatemněno, stůl do podkovy. Hospodář mne napomenul, abych se nesmála, a oni se začali modlit to jejich. Lidé se k tomu upnuli, prostřednice upadla do vytržení. Chodily duše, osob známých i neznámých, hlásily se různě, prostřednice vždycky podala ruku,

¹⁰⁴ NOVÁK, Alois Stanislav: *Vyléčený manžel, vdovec a spiritista*. Hradec Králové 1919. Jedná se o jednoaktovku, kterou sepsal již před příchodem do Pěčína, v roce 1919, v níž je spiritismus představen jako podvodná nauka, kterou využije zloděj ke svému lupu, zároveň však napomůže prozření hlavního aktéra.

¹⁰⁵ Projevil se to i v umenšení počtu a délky pamětních záznamů, po změně politického systému se do pamětní knihy zapisovalo jen objektivně.

no, aspoň deset duší přišlo. V jednu chvíli do mě najednou vjel proud, pak se ke mně natáhla, podala ruku jako s tatínkem, a ten, že je dobře, že jsem přišla, mluvil ke mně, ale já jsem se bála s ním promluvit, a tak mi říkal, že mám být hodná a podobně... Pak se se mnou rozloučil a podal mi ruku skrz medium. Celé sezení trvalo dlouho. Bála jsem se ještě aspoň půl roku jít po setmění ven.“¹⁰⁶

4.2 Dopisy Anny Kotlářové z dvacátých let 20. století

Zcela výjimečným pramenem pro částečnou rekonstrukci myšlenkového světa, představ a duchovního života pečínských spiritistů jsou dopisy z krátkého období let 1928–1930,¹⁰⁷ které psala účastnice spiritistických setkávání Anna Kotlářová své dobré kamarádce Anně Štěpánové, jež pracovala jako švadlena v Újezdě u Litomyšle. Dochovaná korespondence obsahuje mimo informací o událostech v obci a rodině spíše jen náznaky skutečnosti, kterou obě dobře znaly. Přes všechna uvedená omezení listy umožňují vyčíst základní informace o mediánství.

Setkání probíhala při účasti média, většinou o svátcích¹⁰⁸ či v neděli odpoledne nebo vpoledveč,¹⁰⁹ kdy „měli hodinku“ s projevy, pak následovaly „porady“ a prosby k Bohu¹¹⁰ (někdy jsou porady zmiňovány až v pondělí dopoledne¹¹¹).¹¹²

Zprostředkovatelé sem přicházeli z vnějšku obecního společenství, nejčastěji se objevovala Bémová z Vamberka, ale v souvislosti s konáním „hodinek“ se zmiňují i známí ze vzdálenějších míst východních Čech (Holcovi z Pardubic, pan Frost se svojí paničkou z Hronova, dále Špátovi ze Dvora

¹⁰⁶ Rozhovor s paní Marií Ludvíkovou vedla autorka článku, 13. 2. 1999.

¹⁰⁷ Soubor 19 listů, jejichž příjemcem byla Anna Beranová, roz. Štěpánová, je v soukromém držení potomků.

¹⁰⁸ Jedná se zejména o Velký pátek, svatodušní svátky, pouť a Vánoce.

¹⁰⁹ Ale objevují se i nečekaná setkání, např. zmínka o středním setkání, kdy nečekaně přijeli Frostovi z Hronova (dopis z 9. 7. 1929).

¹¹⁰ Konvolut dopisů z 28. 7. 1930.

¹¹¹ Tamtéž.

¹¹² Bližší průběh setkání spiritistů v Pečíně se nepodařilo zjistit, neboť přímí účastníci nejsou mezi živými nebo tvrdí, že si již mnoho nepamatují. Lze předpokládat, že seance mohly probíhat podobným způsobem, jak je popsal v Podkrkonoší PLECHÁČ, M.: c. d., s. 17–24, resp. že pravděpodobně vycházely z Řádu pro seance, SEZEMSKÝ, K.: c. d., s. 178–182, příp. mohli používat knihu *Sebrané spiritistické modlitby a Hebhata* (např. 6. vyd. Nová Paka 1922), kde jsou otištěny modlitby, které je možné používat v průběhu seance.

Králové), kteří docházeli na různá místa v Pěčíně. U některých osob je těžké určit, zda se jednalo o média či jen o pouhé návštěvníky – známí z Mitvaldu.¹¹³ Ještě složitější je rekonstrukce ostatních účastníků setkání, o obvyklých frekventantech se v dopisech nebylo nutné zmiňovat, jednalo se pro obě přítelkyně o známý fakt, lze však předpokládat, že se rekrutovali z rodiny, známých a příp. sousedů.

Obsah „projevů“ pisatelka komentuje spíše mimoděk, s odkazem na víc informací při osobním setkání, přesto je možné charakterizovat dva druhy „sdělení“, a to obecnější (většinou k době svátků) a konkrétní, v nichž přicházely osoby spjaté s některým z účastníků. Tak např. setkání z konce června 1929 popisuje takto: „Opoledne jsme měli hodinku, byla u nás také Grundová zdola, sdělení jsme měli všechny pěkný, také přišel Venouš Grundu a již měl dlouhý a hezký projev k mamince, a že by prý již nehandloval, že by nechtěl jít nazpět a dlouho hovořil, mezi tím se obrátil k nám a povídal: »Škoda že tu není moje láska, já si k ní dojdu ještě dnes a stejně budeme svoji, třeba Ji teď v tomto žití patří jiný, ale pak tam se sejdem spolu.« Pak když chtěl odcházeti, tak ještě říkal: »Ach ta moje láska, jak byla zdrcena, jak plakala« a teď nevím, až jak tu dobu vyslovil, a ostatní Ti povím, co si pamatuji, až přijdeš, jiní myslím nevěděli, komu to patří, ale já s Vendelínem jsme to věděli.“¹¹⁴

Mezi řádky v útržcích se projevuje víra ve splnění určitého úkolu, který má člověk na zemi,¹¹⁵ komunikace s blízkými lidmi života tohoto¹¹⁶ i minulých.¹¹⁷ Objevují se i zmínky o žití v minulých životech, resp. i o cestě do budoucích lidských životů, až dojde naplnění jejich úkol ochrany pozůstalých v lidském světě.

Duchové přinášeli rovněž informace budoucí, ať se jednalo o příjezd přítelkyně na pout¹¹⁸ nebo o záležitosti zdravotní.¹¹⁹

Z korespondence taktéž vysvítá, že nelze uvažovat o ateistickém smýšlení rodiny (a patrně i větší části zúčastněné komunity), v dopisech pisatelka odkazuje na Boží pomoc, loučí se pozdravem „S Bohem“, svou přítelkyni posílaje v dopisech i několika duchovními básněmi a písněmi, které se podařilo

¹¹³ Hovorový název pro Mittelwalde, obec v Kladsku, při hranicích, poblíž Zemské brány (dnes Międzyzlesie, česky Mezilesí, dopis 7. 7. 1930).

¹¹⁴ Dopis z 9. 7. 1929.

¹¹⁵ V případě utopení nedospělé dívky (dopis z 5. 5. 1929).

¹¹⁶ Viz zmíněný Grundu (dopis z 9. 7. 1929).

¹¹⁷ Odkaz na maminku a sestru z minulého života, které adresátku dopisů budou podporovat i v jejím současném žití (dopis z 5. 7. 1928).

¹¹⁸ Dopis z 9. 7. 1929.

¹¹⁹ Dopis z 2. 5. 1929, což potvrzují též zápisy v hospodářských kalendářích rodiny.

ztotožnit s texty uveřejněnými v Sezemského *Písních spiritistických*.¹²⁰ Autorka několikrát v dopisech zmiňuje, že součástí nedělních setkání jsou i prosby k Bohu. O směřování autorky svědčí plánovaná cesta na Růžový palouček,¹²¹ jenž je spojován s loučením českých bratrů s vlastí. Výletu přikládá velký význam¹²² a počítá, že by se vydali i s přáteli z Vamberka.

Dochované torzo korespondence dovoluje alespoň zčásti rekonstruovat průběh a představu o způsobu konání a setkávání, zároveň svědčí vedle praktických vyjevení (nemoci, vztahy, atd.) o duchovním zaměření seancí. Jak již bylo řečeno, rodina pisatelky zůstávala věřící, Boží slovo bylo důležitou součástí jejich života.¹²³ Zároveň je skoro hmatatelná snaha o čistého a živého Boha, bez „papeženců“, v přímé linii a bez lidských prostředníků, za jaké považovali duchovní správce.

4.3 Záznamy mediálních projevů

Kritický postoj ke katolické církvi se objevuje i v dalším zdroji – dochovaném souboru mediálních projevů.¹²⁴ V jednom z výkladů to mimo jiné zmiňuje duch, který účastníky nabádá ke studiu a sebezdokonalení, „aby jste mohli vnikat do učení Kristova. Myslíš sobě, jak snadným to je čísti v knize života Kristova, avšak když čteš, nevíš a neumíš sobě vyložit, co tím je myšleno, co tím Kristus pravil, jediné tím špatným vykládáním, jediné slepotou lidstva byli uvedeni v církev, která nazvat se má církví svatou, bluduje lži a stal se lid tak nevěřící, když poznal to bezpráví, že nevěřil pak vůbec, že Bůh jest, že jest duše nesmrtelná, že sestoupil Ježíš Kristus v tuto zem, aby otevřel opět

¹²⁰ *Písně spiritistické původu mediálního*, Nová Paka 1928 – píseň 25 (s. 32–33), píseň 61 (s. 74–75, A. Š.) a píseň 236 (s. 258–260 K. S.).

¹²¹ Výlety spiritistů na toto místo zachycuje k roku 1926 i KOZÁK, J.: c. d., s. 239, dopis z 11. 5. 1928.

¹²² O jiné cestě není v dopisech ani zmínky, dopis z 11. 5. 1928.

¹²³ Rodina po první světové válce (12. 1. 1921) vystoupila z církve, dle vzpomínek potomků se i s dětmi účastnila bohoslužeb nově konstituované církve československé, které se konaly ve zdejší škole od 9. 4. 1922.

¹²⁴ Původní soubor zapsaných projevů lze rámcově datovat lety 1903 a 1919 (ostatní zápisy jsou nedatované) a je uložen v usedlosti čp. 62, odkud pocházela i pisatelka výše uvedené korespondence. Do dnešní doby se dochovalo 59 projevů, kde lze z různých zmínek vysoudit, že alespoň nejstarší zápisy patrně pocházejí ze seancí blízkých rodině Diviškových (čp. 17) či Chaloupkových a zčásti je opisoval majitel čp. 62, je možné, že pozdější projevy jsou ze zdejších setkání, s určitostí lze konstatovat jediné, a to že zaznamenané promluvy jsou pečínské provenience. Poslední mediánské setkání v této rodině se podle vzpomínek potomků konalo při pohřbu pisatelky dopisů, která zemřela 25. 11. 1949.

vyhnaným cestu do ztraceného ráje, ano, uvádí Vás v tu cestu, po které tam budete moci přijít, avšak nesmíte zpyšniti, myslíce sobě, že sami svou vůlí tu cestu jste našli a po ní kráčíte. “Dále zde rozvíjí myšlenkovou koncepci spiritismu, kdy Bůh Otec je ve své lásce znovu posílá do světa, ovšem s možností zdokonalení, čistoty a modlitby, aby se pak mohli vrátit trvale do domova „moudrosti a Božského vědění“.

O výrazně teologickém zaměření seancí svědčí i formální stránka většiny nedatovaných záznamů (projevy zpravidla začínají slovy „Pochválen Ježíš Kristus“ a končí „S Bohem“). Často se zde také mluví duchovní podpoře zkoušené duše, „která vešla jsi na svět tento, by jsi se ubírala ve zkouškách tím, že očistiš ducha svého, a proto nereptej, buď trpělivá, buď Bohu odevzdaná, trpělivě snášej vše, až Pán uvidí, že posílá Ti zapotřebí, On Tobě dá.“ Duch dále upomíná na Kristův kříž a doporučuje cestu očištění (trpělivost ve zkouškách, podpora chudých, víra v Boha Otce, Ježíše Krista i Ducha svatého), a tak „odměna tě nemine“.¹²⁵ K Ježíši Kristu obrací pozornost i duše zemřelých pocházejících z Pěčína, ukazují jim cestu k duchovnímu světu, a pomíjivost toho současného hmotného, dokonce i mluví o svém duchovním přerodu a prosí, aby se modlili za jejich hříchy. Několikrát se objevuje svědectví hříšníka¹²⁶ či ateisty o jeho obrácení. Návštěvu ve světě lidí považují za dar, v němž mohou svou cestu vyjevit ostatním.

Zápisy z hodiněk reflektují i poučení o světě duchů, kdy příchozí varuje před duchem nižším, „který má Vás pokoušeti, který má nečistá slova mezi Vás rozhazovati“, ale i jeho cesta prý bude jednou směřovat k Bohu. Odpovídá i na existenci tohoto typu duchů, protože „člověk při odložení tělesného roucha zůstává tímtež, jakým byl dříve, i Vy, až odložíte těla Vaše, nemyslete, že bez práce budete hned dokonalými, že budete hned duchy čistými, i Vy budete muset dále a dále pracovat o pokroku ducha svého a pro smysl člověka na tomto světě může býti jen poukázáno na nejbližších pět stupňů duchů, další stupně pak člověk s tělem hmotným pochopiti nemůže, již na třetím stupni jsou duchové, jakých je málo v tělesných v světě tomto... avšak podle své píce, buď dříve neb později, vtělovati se budeš muset nejen ještě v tento svět, ale do světů, kterých je na tisíce a na tisíce ve vesmíru... Čím výše vstupovati budeš, tím snadnější bude práce Tvá, čím klidnější budeš, tím také ubíhati budou dnové... ještě věčnost uplyne, než dojdeš k dokonalení, a Ty mnohdy tak reptáš a naříkáš na svůj nynější stav, a kdybys mohl zahleděti se

¹²⁵ Velký důraz se klade na Boha Otce, jeho zástupce Ježíše Krista a Ducha svatého, ale v jednom z projevů se objevuje i Marie, jako vzor života „Matky“.

¹²⁶ Repertoár hříšníků je různorodý – od obyčejných lidí přímo či z Čech je možné se setkat se svědectvím sv. Dismase, lotra po Ježíšově pravici.

do své minulosti, zřel by jsi se, že ještě mnohokrát a mnohokrát hůře jsi se tam měl... Učiňte ducha Vašeho silným, osvojte jej, by pánem byl a bude-li duch Váš silným, hmota Vaše též unese...”

Objevují se i konkrétní svědectví pečínských zemřelých, která jsou kratší a obsahují proslovy, vzkazy příbuzným, v nichž varují před nebezpečnostím a slibují jim ochranu (Josef Rychlinek). Jindy mluví o tom, že nemůže odejít do dalšího těla, protože ochraňuje svého muže a syna, až oni přijdou za ní a splní se tak její poslání, tak půjde zas do světa (Marie Langrová).

Ve dvou případech se objevují i výhledy do budoucnosti. Zásadní proctví o posledním století druhého tisíciletí přináší proslov hlásící se k roku 1900, a to po čtvrtstoletích, kdy první bude naplněno krveprolitím a válkami, ale i novou vírou bez modloslužebnictví, druhé bude naplněno nahrazením světských vládců, ovšem v polovině století bude víra pozměněna, mnoho lidí pro ni bude pronásledováno a boj o víru bude přicházet z východu. Třetí čtvrtstoletí bude již „mravnější a pokročilejší ve víře“, lidských obětí bude mnohem méně, ovšem příroda se bude měnit, což přinese nouzi, která však pomine. Poslední čtvrtstoletí bude ve znamení míru poté, co se umenší počet lidí, všichni se však obrátí k „jedné dokonalé víře, kde každý přesvědčen jsa, šťasten velebiti Boha bude.“

Druhé proctví, podle něž nový rok přinese „českému lidu obrat“,¹²⁷ je součástí delšího projevu, v němž duch Jana Husa vyzývá k čistotě, chudobě, spravedlivosti a poslušnosti Ježíši Kristu a Bohu Otci, který je láskou. Také v dalších textech je možné se potkat buď s častými odkazy na M. Jana Husa a Jana Ámose Komenského, nebo přímo promluvami ducha kazatele Betlémské kaple k přítomným.

Poslední projev, který médium vyjevilo v čp. 17 v únoru 1919 a který se svým charakterem vymyká z ostatních textů, považoval majitel čp. 62 za natolik významný, že si jej vlastnoručně opsal i s poznámkami o prostředníku a zapisovateli. Poskytuje totiž zajímavý doklad o návaznosti spiritistů na odkaz českých bratrů. K pečínským mediánům v tomto případě promlouval duch cikánského krále Valeska, který charakterizoval situaci dvacátých let 17. století a svůj boj po boku kněze Krocínovského v oblasti Rychnovska.¹²⁸ Zároveň se objevuje mravní apel důležitý i pro přítomnost, duch vyzývá frekventanty ke společnému boji s „papeženci“ a odkazuje je na místní tradici českých bratrů: „Slychal jsem často také to slovo Boží, tu pravou víru Kristovu jako Vy.“ Zároveň přikládá předpověď do budoucnosti: „Ach tolik krve již Čeští bratři vycedili a ta Česká země ji zbarvena byla. Přijde ale doba, kde

¹²⁷ „...neb nebude pán zastávat dvoji území, tak jako Vy nemůžete sloužit dvojím pánům.“

¹²⁸ Tento hrdina vystupuje v románu *Pomsta cikánova* historika Josefa Svátka z roku 1880.

vystaven bude veliký dům zas v tato místa, na němž vyryta budou slova víra a láska. Vy tenkrát bratři a sestry jste v těchto místech žili a nyní zase opět se zde zrodili.“ Duch Valeska mluví o komplikovanosti pochopení sdělovaných faktů, a tak inseruje svou další návštěvu, kdy jim „poví více“.¹²⁹

5 Závěr

Vznik i rychlá expanze mediánství v Pěčíně na konci 19. století je velmi zajímavým jevem, který není snadné objasnit. Nesetkáváme se zde s návazností na duchovní hnutí tajných nekatolíků či nábožensky neortodoxních skupin a nábožensky homogenní prostředí obce nenapovídá tomu, že zde v průběhu několika málo let dojde k explozi spiritismu, kterou úřední prameny zachycují až v okamžiku, kdy je plně rozvinut.

Existenciální zkušenost první světové války je nepochybně živnou půdou pro rozvoj místního mediánství, který ještě podpoří praktická tolerance první republiky a možnost navázat styky s dalšími spiritistickými kroužky i svobodná distribuce periodik a literatury. Svou roli v Pěčíně sehrály vyhrančené vztahy školy a faráře, neústupnost místních duchovních ke spiritistům a rozdmýchávání sporu ze strany učitelského sboru.

Sociální stratifikace v pěčínském případě nehrála významnou roli, účastníci seancí se rekrutovali ze všech vrstev vesnické komunity. Všichni oslovení pamětníci se pak shodli na tom, že šlo o jev poměrně rozšířený – „hodinky“ probíhaly v každé druhé třetí chalupě. Patrný je i odstup tradičně katolických rodin, tedy těch několika, které setrvaly v římskokatolické církvi dodnes. Vedle nich však existovaly rody, které patřily v druhé polovině 19. století k oporám církevní obce, ale po roce 1918 mnozí členové vystoupili z církve a přešli k nově ustavené československé církvi a účastnili se spiritistických setkání. Pro úplnost je nutné dodat, že v obci také žili lidé, pro něž byl spiritismus pouze okrajovou záležitostí.

Přes obtížné dohledávání pramenů je možné zrekonstruovat myšlenkový svět pěčínských spiritistů, který spojoval komunikaci se zemřelými s autentickým hledáním obnovené a očištěné křesťanské víry. Ta byla projektována do náboženského učení českých bratří a zde byla spojena i se silným etickým aspektem.

Pro Pěčín se tak jedná o dosud neprozkoumané a skryté duchovní dědictví, které lze spíše jen tušit v množství roztroušených a někdy velmi těžko dohledatelných pramenů, jejichž spektrum je však výjimečné (zdroje úřední,

¹²⁹ Rovněž v dalších vystoupeních duch např. oznamuje, že „dána návštěva má bude třikrát.“

katolické, ale i spiritistické). Uvedená sonda může sloužit rovněž jako modelová situace pro pochopení recepce spiritismu v místech, kde neexistovalo protestantské podhoubí, ale přesto vznikla silná a dlouhodobě udržovaná komunita. Ojedinelá je i možnost dokumentovat nejen samotné spiritisty, ale především přístup k nim během rakousko-uherské monarchie, republiky, okupace a zčásti i socialismu. Pozornost si zaslouží i různé strategie katolických kněží, kteří ve zdejší farnosti působili a s mediánstvím se museli potýkat.

RESUMÉ

SONDA DO ŽIVOTA SPIRITISTŮ NA PŘÍKLADU PĚČÍNA, OBCE V ORLICKÝCH HORÁCH

Studie shrnuje základní literaturu k problematice, s důrazem na východní Čechy, také nastiňuje pramennou základnu k tématu (fondy státní správy, samosprávy, církevní správy, osobní fondy). I když se jedná o torzálně dochované dokumenty, roztržštěné v různých institucích či v soukromém držení, přesto dávají možnost pokusit se popsat situaci venkovské komunity na konci 19. století do poloviny 20. století, kdy došlo k rozmachu spiritistického hnutí v podhorské obci Pěčín. Různorodost pramenů ukazuje na různé přístupy přívrženců spiritistického hnutí, zapsané mediální projevy upozorňující na náboženský charakter hnutí doplňují prakticky zaměřené informace z korespondence účastnic mediálních setkání. Písemnosti farního úřadu umožňují také nahlédnout do antagonistického tábora katolické církve, která spiritismus vnímala jako nebezpečnou a nepřátelskou konkurenci v duchovních záležitostech. Lze tak popsat různé strategie duchovních správců v přístupu k rozmáhajícím se seancím ve farnosti – od tiché tolerance přes aktivní snahy o změnu až po vyhlášení boje stížnostmi nadřízeným institucím či „trestání“ farníků absencí kázání. Konfliktní společenství venkova nakonec vyřešily „velké“ dějiny, které v polovině 20. století přinesly jiné otázky a represemi vytlačily spiritismus na okraj zájmu venkovské komunity.

Klíčová slova: spiritismus, Orlické hory, 19. a 20. století, duchovní správcí, venkov

SUMMARY

*THE LIFE OF SPIRITISTS: A CASE STUDY OF PĚČÍN
IN THE ORLICKÉ MOUNTAINS*

The paper summarizes the basic literature about this issue with the emphasis on Eastern Bohemia. Furthermore, it outlines primary sources available for the topic (funds of public administration, regional government, church administration, and personal funds). Despite the fragmentary preservation of documents, kept in various institutes and personal collections, the sources provide opportunity to describe the situation of the rural community from the end of the nineteenth century to the second half of the twentieth century, when the Spiritistic movement arose in Pěčín, the village situated at the foot of the Orlické Mountains. The diversity of sources points out at the various approaches of the Spiritism's adherents. Recorded mediumistic speeches, which draw attention to the religious character of the movement, are complemented by practical information from the correspondence of female participants who visited mediumistic meetings. Parish documents also enable to observe the antagonist party of the Catholic Church, which perceived Spiritism such as a dangerous and hostile rival in spiritual matters. That could be described through various strategies of church administrators concerning emerging séances in the parish – from the quiet toleration, via active attempts to change the situation, to open fight via complaints to superior institutes or “the punishment” of parishioners by the absence of sermons. Finally, the conflicting community of the country was solved by the history itself, which in the first half of the twentieth century brought another problems and marginalized Spiritism from the rural community through oppressions.

Keywords: Spiritism, Orlické Mountains, the 19th and 20th century, church administrators, country

Translated by Hana Ferencová

Mgr. Věra Slavíková, Ph.D.
Katedra historie
Filozofická fakulta
Univerzita Palackého
Na Hradě 5
779 00 Olomouc
Česká republika
e-mail: vera.slavikova@upol.cz